

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[१९९६] ३ एस. सी. आर. १२००

कमिशनर ऑफ इनकम टॅक्स, बंगलोर

- विरुद्ध -

श्रीमती आर. शारादम्मा

३ एप्रिल १९९६

[बी. पी. जिवन रेड्डी आणि सुहास सी. सेन, न्यायमूर्ती]

आयकर अधिनियम, १९६१:

कलम २७१(१)(सी), २७४ - न्यायप्रांगणना तील बदल - प्रलंबित प्रकरणांवर परिणाम - निरीक्षक सहाय्यक आयुक्तांची समक्ष दंडाची कार्यवाही प्रलंबित - दरम्यान कलम २७४(२) कर आकारणी कायदे (दुरुस्ती) अधिनियम, १९७५ द्वारे, वगळण्यात आले - असा निर्णय देण्यात आला कि, सहाय्यक निरीक्षण आयुक्त, कर आकारणी कायदे (दुरुस्ती) अधिनियम, १९७५ द्वारे दि. ०१/०४/१९७६ पासून अमंलात आल्याने, कलम २७४(२) वगळण्यात आल्याने, दि. ३१/०३/१९७६ रोजी, त्याच्यासमोर प्रलंबित असलेली कार्यवाही सुरू ठेवण्याचा अधिकारिता गमावीत नाहीत - कार्यवाही सुरू ठेवण्याचा आणि योग्य आदेश पारित करण्याचा त्याला अधिकार होता.

सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, १८९७ :

कलम ६ - न्यायप्रांगणना तील बदलावर परिणाम करणारी तरतूद वगळणे - प्रलंबित प्रकरणांवर परिणाम - जोपर्यंत उलट हेतू स्पष्टपणे दर्शविला जात नाही तोपर्यंत न्यायप्रांगणना तील बदल प्रलंबित कारवाईवर परिणाम करत नाही.

कमिशनर ऑफ इनकम टॅक्स - विरुद्ध - धदी साहू, १९९१ आय टी आर १६०, मनुजेंद्र दत्त - विरुद्ध - पुरेंदु प्रोसाद रॉय चौधरी, ए आय आर (१९६७) एस सी १४१९, वर अवलंबून.

आर. अब्दुल अझीझ - विरुद्ध - कमिशनर ऑफ इनकम टॅक्स, कर्नाटक, १२८ आय. टी. आर. ५४७, अमान्य.

दिवाणी अपील अधिकारिता : दिवाणी अपील क्र. ३१६९/१९८४.

I.T.R.C. No. १२६/१९८१ मध्ये कर्नाटक उच्च न्यायालयाने दि. ०४/०८/१९८३

रोजी दिलेल्या न्यायनिर्णय व आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी ए. रघुवीर, आर. सतीश आणि एस. एन. टेरडोल.

उत्तरवादीसाठी एस. श्रीनिवासन.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय पुढीलप्रमाणे देण्यात आला :

प्रस्तुत अपील हि कर्नाटक उच्च न्यायालयाच्या आदेशाच्या विरोधात, ज्यात न्यायालयाने त्यास आयकर अधिनियम च्या कलम २५६(१) खाली निर्देशित केलेल्या प्रश्नाचे होकारार्थी उत्तर दिले म्हणजेच निर्धारितीच्या बाजूने व उत्पन्नाच्या विरोधात. उच्च न्यायालयाकडे निर्देशित केलेला प्रश्न खालीलप्रमाणे आहे :

" प्रकरणातील तथ्यांवर आणि परिस्थितीनुसार आयकर अपील न्यायाधिकरणाने, सहाय्यक निरीक्षण आयुक्त ने कलम २७१ (१) (सी) अन्वये आकारलेला दंड रद्द करणे व सहाय्यक निरीक्षण आयुक्त यांना बदललेल्या तरतुदी किंवा कायदा लक्षात घेऊन कलम २७१ (१) (सी) अन्वये दंड आकारण्याची अधिकारिता नाही असा निर्णय देणे कायद्याने योग्य आहे का ?"

येथे संबंधित कारनिर्धारण वर्ष १९७२-७३ आहे.

उच्च न्यायालयाने आर. अब्दुल अझीझ - विरुद्ध - कमिशनर ऑफ इनकम टॅक्स, कर्नाटक, १२८ आय. टी. आर. ५४७ मधील त्यांनी आधीच्या निर्णयाचे पालन केले व प्रश्नाचे उत्तर उत्पन्नाच्या विरोधात दिले आहे. आर. अब्दुल अझीझ प्रकरणात, कर्नाटक उच्च न्यायालयाने असे मत मांडले होते की कर आकारणी कायदे (दुरुस्ती) अधिनियम, १९७५ द्वारे कलम २७४(२) वगळल्यामुळे, दि. १ एप्रिल १९७६ पासून अमंलात आल्याने, दि. ३१ मार्च १९७६ रोजी सहाय्यक निरीक्षण आयुक्तांसमोर प्रलंबित असलेली दंडाची कार्यवाही त्यानंतर त्याच्यासमोर चालू ठेवू शकत नाही आणि ती कार्यवाही सुरू ठेवण्यासाठी किंवा त्यात कोणतेही आदेश पारित करण्यासाठी त्याला अधिकारिता नाही. असा निर्णय देण्यात आला की, दि. १ एप्रिल १९७६ रोजी किंवा त्यानंतर त्याने दंड आकारणारे कोणतेही आदेश अधिकारीते बाहेर आहेत. हे मत योग्य आहे का, हा प्रश्न आहे. आम्हाला नाही असे वाटत. असे म्हणताना आम्हाला या न्यायालयाने कमिशनर ऑफ इनकम टॅक्स - विरुद्ध - धदी साहू, १९९१ आय टी आर १६०, या प्रकरणामध्ये दिलेल्या गुणोत्तराचा आधार आहे. धदी साहू या प्रकरणामधील

तथ्ये खालीलप्रमाणे आहेत : त्यात संबंधित करनिर्धारण वर्षे १९६८-६९ व १९६९-७० होती. दि. २८ फेब्रुवारी १९७० रोजी उक्त करनिर्धारण वर्षांच्या संदर्भात करनिर्धारण आदेश पारित करण्यात आले. आयकर अधिकाऱ्याने कलम २७१(१)(सी) खाली दंड आकारण्यासाठी कार्यवाही सुरू केली आणि हे प्रकरण सहाय्यक निरीक्षण आयुक्त यांच्याकडे अधिनियमाच्या २७४ (२) खाली निर्देशित करण्यात आले. या तारखेला, अधिनियमाचे कलम २७४ (२) खालीलप्रमाणे होते:

“कलम २७१ च्या उप-कलम (१) च्या खंड (iii) मध्ये काहीही असले तरी, त्या उप-कलमाच्या खंड (सी) अंतर्गत येणाऱ्या एखाद्या प्रकरणात, आकारण्यायोग्य किमान दंड एक हजार रुपयांपेक्षा जास्त असल्यास, आयकर अधिकारी हे प्रकरण सहाय्यक निरीक्षक आयुक्ताकडे पाठवेल, ज्यांना दंड लादण्यासाठी या अध्यायांतर्गत प्रदान केलेले सर्व अधिकार असतील.”

प्रकरणाचा निदेश सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तासमक्ष प्रलंबित असताना, कलम २७४(२) मध्ये कर आकारणी कायदे (दुरुस्ती) अधिनियम, १९७० द्वारे दि. ०१ एप्रिल, १९७१ रोजी पासून अंमलात येणारी सुधारणा करण्यात आली होती. सुधारित उपकलम (२) खालीलप्रमाणे आहे:

" कलम २७१ च्या उपकलम (i) च्या खंड (iii) मध्ये काहीही समाविष्ट असले तरी, त्या उपकलमातील खंड (सी) अंतर्गत येणाऱ्या एखाद्या प्रकरणात, आय रक्कम (कारनिर्धारणावर आयकर अधिकाऱ्याने ठरविल्याप्रमाणे) ज्याच्या संदर्भात तपशील लपवून ठेवण्यात आले आहेत किंवा चुकीचे तपशील उघड करण्यात आले आहेत, ती पंचवीस हजार रुपयांपेक्षा जास्त असेल, तर आय अधिकारी हे प्रकरण सहाय्यक निरीक्षक आयुक्ताकडे पाठवेल, ज्यांना या उद्देशासाठी, दंड लादण्यासाठी या प्रकरणांतर्गत प्रदान केलेले सर्व अधिकार असतील.”

(आम्ही अधोरेखित केलेले शब्द "किमान दंड आकारण्यायोग्य रक्कम एक हजार रुपयांपेक्षा जास्त आहे" या शब्दांसाठी बदलण्यात आले होते.)

दि. १५ फेब्रुवारी १९७५ रोजी, सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तांनी उक्त दोन्ही करनिर्धारण वर्षांसाठी दंड आकारण्याचे आदेश दिले.

निर्धारितीने न्यायाधिकरणासमक्ष अपीला दाखल करीत असा युक्तिवाद केला की, कर आकारणी कायदे (दुरुस्ती) अधिनियम, १९७० द्वारे केलेल्या दुरुस्तीच्या प्रभावामुळे, दि. ०१ एप्रिल, १९७१ रोजी पासून, सहाय्यक निरीक्षक आयुक्त यांनी दंडाची कार्यवाही सुरु ठेवण्याचा अधिकार गमावला, कारण या प्रकरणांमध्ये ज्या आयच्या संदर्भात तपशील लपवून ठेवण्यात आले आहेत, ती रक्कम, दि. ०१ एप्रिल, १९७१ रोजी पासून १९७० मध्ये सुधारित केलेल्या कलम २७४(२) च्या अर्थानुसार, पंचवीस हजार रुपयांपेक्षा कमी होती. असे म्हणण्यात आले की, सुधारित उपकलम (२) ची मूलभूत आवश्यकता पूर्ण न झाल्याने सहाय्यक निरीक्षक आयुक्त समोर दंडाची कार्यवाही सुरु ठेवू शकत नाही. न्यायाधिकरणाने हा युक्तिवाद स्वीकारला आणि अपील अनुमत केली. उत्पन्नाच्या सांगण्यावरून न्यायाधिकरणाने अधिनियमाच्या कलम २५६ (१) अंतर्गत ओडिशा उच्च न्यायालयाच्या मतासाठी खालील प्रश्न विचारला:

"प्रकरणाची तथ्ये आणि परिस्थिती आणि कर आकारणी कायदे (दुरुस्ती) अधिनियम, १९७० द्वारे सुधारित केलेल्या कलम २७४ च्या खऱ्या अर्थावरून, दि. १ एप्रिल १९७१ पूर्वी ज्या सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तां कडे हे प्रकरण पाठवण्यात आले होते, त्यांना दंड ठोठावण्याचा अधिकारीता होती का?"

उच्च न्यायालयाने या प्रश्नाचे उत्तर निर्धारितीच्या बाजूने दिले ज्यावर हे प्रकरण या न्यायालयात आणले गेले. या न्यायालयाने सुरुवातीला या संदर्भात लागू होणारे सामान्य तत्त्व खालील शब्दात नमूद केले:

"सुरुवातीला असे म्हटले जाऊ शकते की सर्वसाधारण तत्त्व असे आहे की जो कायदा न्यायप्रांगणना तील बदल घडवून आणतो तो प्रलंबित कृतींवर परिणाम करत नाही जोपर्यंत उलट हेतू स्पष्टपणे दर्शविला जात नाही. असा हेतू दाखवण्याच्या पद्धतीपैकी एक म्हणजे, ज्या न्यायालयात किंवा न्यायाधिकरणात ते प्रलंबित आहेत त्या न्यायालयातून किंवा न्यायाधिकरणातून कार्यवाही बदलण्याची तरतूद करणे, ज्याला नवीन कायदानुसार त्यांच्यावर खटला चालवण्याचे अधिकारक्षेत्र मिळते."

त्यानंतर न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की एकदा सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तांकडे वैधपणे निर्देशन पाठविण्यात आले की उपरोक्त दुरुस्ती कायद्यामुळे त्यांनी

हे प्रकरण हाताळण्याचे अधिकारक्षेत्र गमावत नाही. त्यात असे निदर्शनास आणून देण्यात आले आहे की, सुधारित अधिनियमात अशी कोणतीही तरतूद नाही की, ज्या आयच्या रकमेचे तपशील लपवले गेले आहेत, ती रक्कम पंचवीस हजार रुपयांपेक्षा जास्त असेल, तर सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तांसमोर वैधपणे प्रलंबित असलेले निर्देशन कोणताही अंतिम आदेश न देता परत केले जावेत. सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तांना दंड ठोठावण्याचा अधिकारक्षेत्र कायम आहे, असा न्यायालयाने काढलेला निष्कर्ष सदर परिस्थितीने अधोरेखित केला. न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले:

" हे देखील खरे आहे की प्रक्रियात्मक कायद्याच्या बाबतीत कोणत्याही फिर्यादीला कोणताही निहित अधिकार नाही, परंतु जेथे न्यायप्रांगण बदलण्याचा प्रश्न आहे, तेथे तो केवळ प्रक्रियेचा प्रश्न नसतो. अपील किंवा कार्यवाहीचा न्यायप्रांगण हा एका विशिष्ट न्यायप्रांगणसमोर पाळल्या जाणाऱ्या शुद्ध प्रक्रियेच्या विरोधात एक निहित अधिकार आहे. जेव्हा न्यायाधिकरणात किंवा प्रथमदर्शनी न्यायालयात कार्यवाही सुरू केली जाते तेव्हा अधिकार निहित होतो आणि विधनमंडळाने, स्पष्ट शब्दांद्वारे किंवा आवश्यक परिणामांद्वारे, स्पष्टपणे सूचित केले नसेल तर, निहित अधिकार भिन्न अधिकारांच्या अधिकारक्षेत्रात बदल होऊनही सुरू राहिल. जेव्हा न्यायाधिकरणात किंवा प्रथमदर्शनी न्यायालयात कार्यवाही सुरू केली जाते तेव्हा अधिकार निहित होतो आणि जोपर्यंत विधिमंडळाने व्यक्त शब्दांद्वारे किंवा आवश्यक परिणामांद्वारे स्पष्टपणे सूचित केले नाही, तोपर्यंत वेगवेगळ्या न्यायाधिकरणांच्या किंवा मंचांच्या अधिकारक्षेत्रात बदल होऊनही निहित अधिकार कायम राहतील."

या न्यायालयाने निदर्शनास आणून दिले की त्याने घेतलेला दृष्टिकोन हा गुजरात, पाटणा, पंजाब आणि हरियाणा, मुंबई, कलकत्ता आणि मध्य प्रदेश उच्च न्यायालयांनी घेतलेला दृष्टिकोन आहे, तर अलाहाबाद आणि कर्नाटक उच्च न्यायालयांनी याउलट दृष्टिकोन घेतला होता. अलाहाबाद आणि कर्नाटक उच्च न्यायालयांनी घेतलेला उलट दृष्टिकोन न्यायालयाने नामंजूर केला आणि इतर उच्च न्यायालयांनी घेतलेला दृष्टिकोन मंजूर केला.

आमच्या मते, या निर्णयात अंतर्भूत असलेले तत्त्व येथे पूर्णपणे लागू होते. या

प्रकरणातही, निर्देशाच्या तारखेस अंमलात असलेला कायदानुसार सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तांकडे निर्देश देण्यात आला होता. एकदा सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तांकडे हे प्रकरण निर्णयार्थ आले की, कलम २७४(२) वगळ्यामुळे त्यांनी जप्ती गमावली नाही. सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियमाचे कलम ६ मध्ये अंतर्भूत असलेले हे तत्त्व देखील आहे. आपण असेही नमूद करू शकतो की धंदी साहू या प्रकरणामध्ये या न्यायालयाने इतर गोष्टींबरोबरच मनुजेंद्र दत्त वि. पुरेन्दु डी. प्रसाद रॉय चौधरी, ए आय आर (१९६७) एस सी १४१९ मधील या न्यायालयाच्या आधीच्या निर्णयाचा संदर्भ दिला, जे १९५३ च्या दुरुस्ती कायद्याद्वारे कलकत्ता टिका कुळवहिवाट अधिनियम, १९४९ चे कलम २९ वगळण्याचे प्रकरण होते. या न्यायालयाने असे म्हटले होते की, ज्या नियंत्रकासमोर कार्यवाही प्रलंबित होती, त्या नियंत्रकाला, या वगळण्यामुळे, दुरुस्ती कायदा लागू होण्याच्या तारखेला त्याच्यापुढे प्रलंबित असलेल्या प्रकरणाचा खटला चालवण्याच्या अधिकारक्षेत्रापासून वंचित ठेवले गेले नाही.

त्यामुळे आमचे असे मत आहे की, कर आकारणी कायदे (दुरुस्ती) अधिनियम, १९७० द्वारे कलम २७४ चे उपकलम (२), दि. १ एप्रिल १९७६ पासून वगळ्यामुळे, सहाय्यक निरीक्षक आयुक्तांनी दि. ३१ मार्च १९७६ रोजी त्यांच्यासमोर प्रलंबित असलेली कार्यवाही सुरू ठेवण्याचे अधिकारीता गमावली नाही. त्या कार्यवाही सुरू ठेवण्याचा आणि कायदानुसार योग्य आदेश पारित करण्याचा त्याला अधिकार होता. त्यानुसार, आम्ही हे अपील अनुमत करतो आणि वर नमूद प्रश्नाचे उत्तर नकारात्मक देतो, म्हणजेच महसुलाच्या बाजूने आणि निर्धारितीच्या विरोधात. खर्चाबाबत कोणतेही आदेश दिली जाणार नाही.

आर. पी.

अपील अनुमत करण्यात आली.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहिल आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार

नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी वैध मानला जाईल.”